

Bruno Hartman

Ustanovitev mariborskega Dramatičnega društva

Po ustanovitvi Dramatičnega društva v Ljubljani, Idriji in Trstu je bil Maribor četrto slovensko mesto s trdno organiziranim slovenskim gledališčem. Dobil ga je l. 1909. Vloga mariborskega Dramatičnega društva za slovenski nacionalni in kulturni razvoj mesta in njegovega širšega zaledja je bila že večkrat podčrtana, vendar še danes ni vsestransko pretehtana in ocenjena.

Doslej se je delovanja mariborskega Dramatičnega društva najbolj kompleksno lotil Janez Pešec v delu Repertoar in narodnostni pomen Dramatičnega društva v Mariboru do izbruha prve svetovne vojne, ki ga je predložil za dosego naziva profesor srednje šole (kopija tipkopisa brez navedbe letnice nastanka dela je spravljena v rokopisnem oddelku Študijske knjižnice v Mariboru pod inventarno številko Sc. 1967/3137). Žal Peščevo delo ni bilo nikjer objavljeno, čeravno presega sicer temeljni zgodovinski oris dr. Pavla Strmška: Dramatično društvo v Mariboru, ČZN 1928, str. 1—16, in ga tudi v marsičem korigira. Vendar je med njima razloček: dr. Pavel Strmšek je svoj oris sestavil na osnovi ohranjenega arhiva mariborskega Dramatičnega društva, arhiva mariborskega magistrata in policijskega komisariata, pričevanj predsednika Dramatičnega društva Ivana Kejžarja in odbornika dr. Ljudevita Pivka, Pivkovih poročil v Ljubljanskem zvonu in Slovanu, spominov Josipa Boca v mariborskem Zrnju ter nepopolnih letnikov takratnega slovenskega časopisja (popis glej v omenjenem Strmškovem orisu), Janez Pešec pa zgolj na člankih in objavah v revijah in časopisju. Tako je dr. Pavel Strmšek zbral dragoceno gradivo, vendar ga ni izrabil za tehtnejše sklepe.

Naša razprava bo skušala obširneje odgovoriti le na vprašanje, kako je bilo ustanovljeno mariborsko Dramatično društvo. Pri tem bo upoštevala dosedanje izsledke, na novo pa arhivske dokumente iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru in Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu (Landesarchiv für Steiermark). Žal ne bo mogla biti do kraja izčrpna, ker je arhivsko gradivo pičlo, zlasti pa je premalo pojasnjeno razmerje med mariborsko Slovansko čitalnico in Bralnim in pevskim društvom, pa tudi odnos katoliških organizacij do Dramatičnega društva.

I.

Maribor je v ustanovnem letu Dramatičnega društva, v letu 1909, kazal za Slovence kaj neugodno nacionalno podobo. Uradno ljudsko štetje iz leta 1910 je za samostojno občino in njenih pet okolišev naštelo 22 635 prebivalcev z

nemškim, in le 3823 prebivavcev s slovenskim občevalnim jezikom¹. V primerjavi z ljudskim štetjem iz leta 1910 se je položaj še poslabšal: l. 1910 je bilo namreč na istem področju 19 298 prebivavcev z nemškim in 4062 prebivavcev s slovenskim občevalnim jezikom². Pristaviti je treba da je bilo tudi v najbližnjih občinah, na Pobrežju, v Krčevini in na Studencih, razmerje za Slovence sila neugodno. Čeprav je treba mariborske številke avstrijskega ljudskega štetja jemati z velikim pridržkom,³ moramo priznati, da je bil nemški nacionalni element v Mariboru v tistem času izredno močan in da je z ekonomsko in politično močjo vsrkaval vase dobršen del slovenskega prebivavstva, ki je že živelo v mestu ali se je vanj šele priseljevalo.

Slovinci, ki so bili v bližnji in daljni mariborski okolici v popolni številčni premoči — izjeme so bile le nekateri maloštevilni kraji — so Maribor imeli za svoje naravno središče. V njem so ustanovili vrsto narodnih organizacij in ustanov, v prvem desetletju našega stoletja, ko uradne avstrijske statistike izkazujejo porazno osipanje slovensko govorečih prebivavcev mesta, pa tudi pomembne znanstvene združbe, ustanove in publikacije, med njimi Zgodovinsko društvo, Časopis za zgodovino in narodopisje, muzej, znanstveno knjižnico, arhiv ter Dramatično društvo. Le-to je s svojimi predstavami in organizacijskimi prijemi odigralo izredno pomembno narodno in kulturo vlogo pri utrjevanju slovenstva v Mariboru in njegovi širši okolici, po koncu prve svetovne vojne pa je iz njega zraslo mariborsko poklicno slovensko gledališče.

V ustanovitvenem letu mariborskega Dramatičnega društva je bil položaj mariborskih Slovencev dovolj neugoden. Občinski svet je bil v rokah nemške buržoazije-nemških liberalcev, mariborsko delavstvo, predvsem pri Južni železnici, se je pretežno vključevalo v socialnodemokratsko stranko, ki pa je bila organizacijsko vezana na nemško centralo in je bila zato ponemčevalna. Slovenci so v volilnem letu opustili slogaško politiko in se jasno konfrontirali kot liberalci in klerikalci. V ta zapleteni položaj so tista leta vdrle še okrepljene germanizatorične tendence, ki so s priseljevanjem rajhovskih Nemcev in ekonomskim pritiskom skušale prebiti predor med sklenjenim nemškim ozemljem in Mariborom (Šentilj), pa tudi gibanje Los von Rom, ki je nasproti katolištvu postavljalo nemško nacionalni protestantizem.

II.

Slovenske gledališke predstave je v Mariboru uvedla 1861. leta ustanovljena Slovanska čitalnica. Prva uprizoritev je bila igra »Župan« 2. aprila 1865⁴. Gledališke predstave so zmeraj privabliale v čitalnico več obiskovavcev, saj se je pokazalo, da je »čitalnica vsikdar najbolj obiskana, če se igra glediščna igra«⁵. Toda kmalu je gledališka vnaema v čitalnici uplahnila; ponovno se je začela krepiti po l. 1875, a velikih sadov ni rodila vse dotlej, ko so si štajerski Slovenci 1899. zgradili v Mariboru Narodni dom z veliko dvorano in odrom. Čitalnica

¹ Specialni krajevni repertorij za Štajersko. Dunaj 1918, str. 3.

² Gemeindeglexikon. IV. Steiermark. Wien 1905, str. 4.

³ O ponarejenem in izkrivljenem ljudskem štetju glej: dr. F.(ran) K.(ovačič): Maribor in bodoča državna meja. Maribor 1918, zlasti str. 18—23.

⁴ Filip Kalan: Obris gledališke zgodovine pri Slovencih, NS 1948, str. 690.

⁵ Slovenski gospodar 1870, št. 14 (7. april).

Notanovni občni zbor

v kmetski sobi Narodnega doma v Mariboru
dne 14. oktobra septembra 1909.

Dnevni red

- 1.) Nagovor predsednika pripravljalnega odbora
- 2.) Litanijska pravil.
- 3.) Sprejemanje itancev.
- 4.) Dohitev predsednika in odbora.
- 5.) Določitev članarine za podporno itance.
- 6.) Ključari predlogi.

Predsednik pripravljalnega ^{gospod. Kuzar} odbora, otoni radi talova. Na
Tehala občni zbor je le ob 9 uri 30 min. zvečer, poročam
navadni, konstatira obljepnost ter se zahvali za obično
udležbo. Občni zbor je bil politični oblast pravočasno
naganjan, zastopnika bi ta ni postala.

V svojem nagovoru omemra zveča, ki so vedli do ustanov,
vita Trnava, ki se je ustanovila v prvi vesti, radi tega,
da se omogoči redno predstave in se računa na tem
vsejnjim polju sistematično delo za pehujji mladega
nam narodu slovenskega. V ta vrsta zila naravnim društva
mnogo uspeha in prvi vstopnik priprava ter mu zallia
krepki. Bog ga vidi.

ad 2.) gospod. Kuzar otoni predlog, da se praula preči. tajci
in en bli sprejmyi, ku ustanovi občni zbor pri se be
spremijal pravil. Ku to ita pravila. Predlog se sprejme
in praula odobri.

Gospod. Fumik predlaga, da se otoni naravi sestavljat poslovni
red, ku se praula peccy dalekoveina. Sprejeto.

Nov. Dramatično društvo - Mbr.

Mesec ~~Junij~~ 191-
Leto 1909/10

Številka	Ime	Stanovanje	Je za plačati		Podpis	Priloga	
			K	h		K	h
1	P. Kosina Janez		50				
2	Lj. Lj. Lj. Lj.		50				
11	Uroš Lj. Lj.		3 20				
44	Uroš Lj. Lj.		3 20				
3	Bakovec Bekob.		3 20			3 20	✓
4	Bela Fran		3 20				
5	Berkovi Bekob.		3 20			3 20	✓
6	Bergler Fran		3 20				
7	Berkovi Bekob.		3 20				
8	Burcovi Lj. Lj.		3 20				
9	Burcovi Janez		3 20			3 20	✓
10	Burcovi Janez		3 20				
10	Čala Mitka		3 20				
11	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
10	Čuharje Janez		3 20			3 20	✓
19	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
47	Čuharje Lj. Lj.		3 20				
39	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
12	Čuharje Fran		3 20			3 20	✓
34	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
18	Čuharje Lj. Lj.		3 20				
20	Čuharje Janez		3 20			3 20	✓
25	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
16	Čuharje Lj. Lj.		3 20				
41	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓
37	Čuharje Lj. Lj.		3 20			3 20	✓

Prva stran blagajniškega popisa prvih članov mariborskega Dramatičnega društva v sez. 1909/10

se je v Narodni dom preselila maja 1899 in si takoj osnovala gledališki odsek; vodil ga je ravnatelj učiteljišča Henrik Schreiner. Odsek je pregledoval slovensko dramsko slovstvo, se povezal z ljubljanskim Dramatičnim društvom, ki mu je obljubilo pomoč z gledališkimi besedil⁶, in prirejal gledališke predstave.

V kletne prostore Narodnega doma, v tako imenovani »pekel«, pa se je preselilo tudi Slovensko bralno in pevsko društvo »Maribor«, kakor se je značilno preimenovalo Delavsko bralno in pevsko društvo, ustanovljeno l. 1894. To društvo je združevalo delavce, obrtnike, trgovske nameščence, nižje uradništvo in železničarje.⁷ Zanimivo je, da je bilo to društvo gledališko podjetnejše, saj je že pred zgraditvijo Narodnega doma začelo uprizarjati celovečerne igre, medtem ko so čitalničarji pretežno vztrajali še pri enodejankah v sklopu akademjskih in veselinih prireditev.

Med Slovansko čitalnico in Bralnim in pevskim društvom so bila nekakšna nesoglasja⁸, ki bi jih bilo mogoče razlagati z družbenimi nasprotji, morda v obliki, kakršno je v svoji pesmi Čitalnica ob ljubljanskih razmerah satirično upodobil Fran Levstik. Prav verjetno pa bo treba vzrok, da sta si društvi zoprvali, iskati tudi v tem, da so jima bile gledališke predstave v Narodnem domu (za dvorano sta morali lastnici — Posojilnici — plačevati vsakič precejšnje najemnine poglavitni vir dohodkov,⁹ zato sta ljubosumno čuvali svoji gledališki družini, s tem pa seveda cepili slovenske gledališke moči v Mariboru.

Poskusov, da bi se gledališka odseka društev združila, je bilo več. Prvi je bil v letu 1902 (morda pod vtisom ustanovitve tržaškega Dramatičnega društva?), ko je bil ustanovljen petčlanski skupni gledališki odsek¹⁰. Toda l. 1903 je poročevavec v Slovenskem gospodarju, št. 44 (29. okt.), ko je poročal o gledališkem večeru v Narodnem domu, zapisal: »Ako bo posojilnica dala prostore, bo kmalu igralo tudi Slovensko bralno in pevsko društvo Maribor. Zdaj jih še noče dovoliti, ker bi rada izsilila združenje dramskih odsekov obeh društev, česar pa društvi sami več ne želita«, kar pomeni, da se je bil skupni odsek razformiral.

Bralno in pevsko društvo »Maribor« je 3. januarja 1904 uprizorilo igro »Na Osojah« v svoji izvedbi. Kasneje v letu 1904 pa je prirejalo gledališke predstave skupaj s čitalniškim dramskim odsekom.¹¹ Vendar sodelovanje dramskih odsekov ni moglo biti posebno trdno, saj so v kasnejših letih, pred ustanovitvijo Dramatičnega društva, društvi prirejali predstave tudi v svoji organizaciji.¹²

Drobljenje moči je hromilo načrtno gledališko delo, čeravno so bile predstave v lepi dvorani Narodnega doma izredno dobro obiskane (po 600 gledavcev na predstavo) in je bilo občinstva iz bližnje in daljne mariborske okolice zmeraj več. Problem bi se mogel razrešiti samo z ustanovitvijo posebnega društva, ki bi se ukvarjalo zgolj s slovenskim gledališčem.

⁶ Dr. Ljudevit Pivko: Slovensko gledališče v Mariboru. LZ 1910, str. 189—190.

⁷ Dr. Pavel Strmšek: Dramatično društvo v Mariboru. ČZN 1928, str. 1.

⁸ Izjava Zmaga Hrena, nekdanjega člana Dram. društva; izjava je spravljena v rok. oddelku Študijske knjižnice v Mariboru pod sign. št. Ms. 426.

⁹ Dr. Pavel Strmšek, n. d., str. 1.

¹⁰ Dr. Ljudevit Pivko, n. d., str. 189.

¹¹ Slovenski gospodar 1905, št. 5 (2. febr.).

¹² Janez Pešec: Repertoar in narodnostni pomen Dramatičnega društva v Mariboru do izbruha prve svetovne vojne, str. 7 (v rokopisnem oddelku Študijske knjižnice v Mariboru).

Pobudo za ustanovitev samostojnega Dramatičnega društva je dal XIV. občni zbor Bralnega in pevskega društva »Maribor« 16. januarja 1908, ko mu je bil predsednik izredno spretni organizator slovenskega železničarskega gibanja Ivan Kejžar. Na občnem zboru sta namreč društveni režiser Josip Boc-Savin in odbornik dr. Ljudevit Pivko (ki je bil hkrati odbornik Slovenske čitalnice) vprašala, kakšno stališče zavzema občni zbor do ustanovitve Dramatičnega društva. Po daljši debati so na predlog Franca Pajnharta sklenili, da pozovejo vsa druga slovenska društva, naj izvolijo po dva delegata, ki se naj posvetujejo o ustanovitvi Dramatičnega društva. Za svoja delegata je Bralno in pevsko društvo izvolilo predsednika Ivana Kejžarja in Franca Pajnharta.¹³

Zanimivo je, da sta občni zbor interpelirala vneti in sposobni gledališki delavec Josip Boc-Savin ter dr. Ljudevit Pivko, ki je gotovo imel pred očmi veliki pomen dobrega slovenskega gledališča za nacionalno krepitev Maribora in Slovenske Štajerske.¹⁴

Toda leto 1908 ni razgibalo mariborskih slovenskih gledaliških diletantov. V Mariboru so gostovali Ljubljčančani s šestimi deli, medtem ko so Mariborčani ponovili samo igro »Zaklad«, igrali pa so še člani akademskega kluba Triglav in mariborski srednješolci.

Na 3. seji 15. oktobra 1908 je odbor Bralnega in pevskega društva sklepal o anketi za ustanovitev Dramatičnega društva, za katero se je bil odločil že januarski občni zbor. Zadevo je sprožil predsednik Ivan Kejžar. Odbor je določil njega in dr. Marka Stajnka za delegata na preliminarnih pogovorih.

27. oktobra 1908 je Kejžar zares sklical posvet mariborskih slovenskih društev¹⁵ (tudi katoliških?; o tem vsaj za zdaj ni podatkov, toda Krščansko-socialna zveza je tedaj že prirejala gledališke predstave v Splavarski ulici). Posvet naj bi sklepal, »kako naj bi se poživilo delo na polju dramatike«. Kejžar je »toplo zagovarjal misel, da bi bilo najbolje, ako bi se specializiralo društveno življenje tudi v tem oziru in osnovalo dramatično društvo.«¹⁶ Zastopniki drugih društev pa se za Kejžarjev predlog niso ogreli.

Tudi odbor Slovenske čitalnice je v tem letu dvakrat skušal spraviti v red gledališke predstave. Na 11. seji 30. junija 1908 sta za začetek jesenske sezone odbornika Srečko Stegnar in Josip Boc-Savin predlagala »Valensko svatbo« in »Quo vadis«. Hkrati je Boc naštel amaterske igravce, ki bi jih bilo treba pritegniti v gledališki odsek. Ta naj bi v okviru čitalnice dobil več samostojnosti, igre naj bi pripravljali sam, sam naj bi skrbel tudi za kostume in drugo gledališko opremo. Predlog je odbor sprejel soglasno.¹⁷

Na 12. seji 24. septembra 1908 pa je odbor moral ugotoviti, da je bilo prizadevanje, da bi se izoblikoval samostojni odsek v okviru čitalnice, brezuspešno. S prijavno polo so bili vabili igravce k sodelovanju, a zaleglo ni nič. Vaje za »Valensko svatbo« so se bile začele, a igravci so vračali vloge. Srečko Stegnar je ugotovil, da gledališki odsek nima uspehov, zato je predlagal, naj odbor pre-

¹³ Sejni zapisniki Bralnega in pevskega društva »Maribor« v Pokrajinskem arhivu v Mariboru.

¹⁴ Primerjaj poročilo dr. Ljudevita Pivka: Mariborska pisma I. Slovensko gledališče 1909/1910. Slovan 1911, str. 191. id.

¹⁵ Podatek iz sejnega zapisnika bo zanesljivejši od podatka dr. Ljudevita Pivka v Slovanu 1911, str. 191, češ da je bil sestanek v decembru.

¹⁶ Dr. Ljudevit Pivko, n. d., str. 191.

¹⁷ Sejni zapisniki Slovenske čitalnice, spravljene v Pokrajinskem arhivu v Mariboru.

kliče sklep o ustanovitvi posebnega gledališkega odseka. Odbor je predlog sprejel.

Ko v pozni jeseni še zmeraj ni bilo slovenskih predstav, je bil 11. decembra 1908 ponovno sklican sestanek¹⁸, na katerem so zastopniki Slovanske čitalnice ter Bralnega in pevskega društva ustanovili »dramatični odsek«. Načelnik mu je bil Vekoslav Bahovec (častni član Bralnega in pevskega društva), blagajnik Ivan Kejžar (predsednik Bralnega in pevskega društva), Štefan Medved, dr. Ljudevit Pivko in Jakob Novak. Bralno in pevsko društvo je dalo odseku denar, da bi nemudoma mogel začeti prirejati predstave. Vaje so zares takoj stekle, igravci obeh društev so imeli v decembru že več vaj (zanje sta imela posebne zasluge Srečko Stegнар in Štefan Medved).¹⁹

24. januarja 1909 je bila predstava »Rokovnjačev« v izvedbi združenega »dramatičnega odseka«. Uspeh je bil nenavaden. Dvorana v Narodnem domu je bila popolnoma razprodana, čez 100 ljudi je moralo domov, ker v dvorani ni bilo več prostora.²⁰ Skoraj nič manjši ni bil uspeh »Desetega brata« 7. marca 1909 in ponovitve »Rokovnjačev« 19. marca 1909.

Vendar moralni uspeh ni mogel prevagati finančno-ekonomskih težav. Čeprav je bila prva predstava »Rokovnjačev« vrgla izreden dohodek 625 kron, so ga nadaljnji stroški predstav izžrpali. Poleg tega so se pokazale pomanjkljivosti v gledališki dvorani, predvsem pa je primanjkovalo kostumov in odrske opreme.²¹ Zato je bilo treba organizacijo mariborskega slovenskega gledališkega življenja postaviti na docela nove temelje. Zagotoviti je bilo treba finančno osnovo gledališča, prostore, dovolj trden ansambel in začrtati programsko politiko. Vse to je moglo urediti v opisanih razmerah le novo, gledališko društvo mimo Slovanske čitalnice ter Bralnega in pevskega društva.

III.

Preden bomo sledili, kako je mariborsko Dramatično društvo nastalo, si vsaj v poglavitnih potezah oglejmo, kakšen je bil sočasni položaj mariborskega nemškega poklicnega gledališča, saj je v nacionalno razklanem Mariboru bila njegova vloga velikega pomena. Pri tem moram opozoriti, da mariborsko nemško gledališče doslej ni bilo raziskano in da bodo kompleksne komparativne študije o njegovem razmerju do mariborskih slovenskih gledaliških prizadevanj možne šele takrat, ko bodo raziskave opravljene.

V Mariboru je bilo nemško gledališče ustanovljeno l. 1785. Predstave je prirejalo v Vetrinjski ulici, l. 1806 pa se je preselilo v nekdanjo cerkev Sv. Duha. Štelo je 12—15 igravcev in približno polovico igravk. Leta 1851 je bilo zgrajeno poslopje, v katerem je gledališče še danes. Upravljalo ga je društvo Theater und Kasinoverein, ki ga je dajalo v zakup. V mariborskem gledališču sta sodelovala tako imenitna nemška igravca, kot sta bila Josef Kainz in Ludwig Anzengruber. Višek svojega dela je mariborsko nemško gledališče doseglo 1878. leta, ko je v njem gostovalo dunajsko dvorno gledališče.²²

¹⁸ Sejni zapisniki Bralnega in pevskega društva, XV. občni zbor 14. januarja 1909.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Dr. Ljudevit Pivko, n. d., str. 191 id.

²¹ Ibid.

²² Bogo Teplý: Maribor. Maribor 1955, str. 72.

Leta 1909 — ko se je ustanovilo Dramatično društvo — je mariborsko nemško gledališče že tretjo sezono vodil Carl Door²³. Po mnenju kronista v Marburger Adress-Kalender 1910 je bil takratni mariborski nemški gledališki ansambel »odličan«²⁴, člankar v Marburger Zeitung pa je menil, da se je mariborsko nemško gledališče pod Doorovim vodstvom vzdignilo iz umetniškega životarjenja zadnjih dveh desetletij.²⁵ Vendar je vsaj kronistova izjava gotovo lokalpatriotično predimenzionirana. V tem me potrjuje mnenje Janka Glazerja, ki je v svojih spominih na tista leta zapisal, da je bilo »nemško gledališče kot poklicno dokaj povprečno«²⁶. Carl Door pa je moral biti izkušen gledališki praktik, igravec, režiser in direktor. Kot igravec je igral v Kölnu, Aachenu, Hamburgu, pred odhodom v Maribor pa na Dunaju v Theater in der Josephstadt. Vodil je poletno gledališče v Karlovih Varih (1892—1894) in v Bad Ischlu (1903—1907)²⁷.

Carl Door je imel že ob koncu sezone 1908/1909, torej v času, ko se je ustanjavljalo Dramatično društvo, silne finančne težave. V Avstriji in Nemčiji se je namreč vse bolj zaostrovalo stanovsko gibanje gledaliških ustvarjavcev. Vse večji stroški gledališkega podjetja in mezdne zahteve igravcev so vse močnejše pritiskali na Carla Doora. Povrh je bilo mariborsko gledališče baje edino nemško gledališče, ki od mestne uprave ni dobivalo nobene dotacije niti ni bilo z njo pogodbeno vezano. Zato so se mariborski nemški politični in kulturni krogi potegovali za to, da bi skrb za gledališče prevzela mestna uprava. Člankar v Marburger Zeitung se je potegoval za takšno rešitev tudi iz nemško nacionalnega prestiža, češ da je mariborsko nemško gledališče politični faktor: »Das deutsche Theater ist eine Edelblüte am Baume deutscher Kultur und sie hegen und pflegen ist Sache unserer massgebenden Körperschaften, denn zumal in Marburg, das im Sprachenkampfgebiete liegt und nicht nur den deutschen Charakter unserer Stadt, sondern ganz *Untersteiermark* zu wahren hat, ist das Theater ein politisches Faktor geworden.«²⁸

Stvari so se zaostriale tako, da je Theater und Kasinoverein 13. decembra 1909 poslal mariborskemu mestnemu svetu svoj sklep, da finančno ne zmore več upravljati gledališča in da ob izteku sezone za Veliko noč 1910 ne bo več oddal gledališča v zakup. Ta sklep je zbudil v mestnem svetu veliko razburjenje²⁹, direktor Door pa je sezono zares sklenil s finančnim polomom. Dramatično društvo mu je odkupilo del odsrke opreme in kostumov, kar je »omogočalo še tako luksurijsko opremljeno predstavo Dramatičnega društva«³⁰.

A za našo skromno primerjavo, s kako formiranim nemškim gledališčem je imelo tekrovati mariborsko Dramatično društvo na začetku svoje prve sezone 1909/1910, navedimo njegovo sestavo: direktor Carl Door je za navedeno sezono angažiral z vsega nemškega jezikovnega področja tele gledališke sode-

²³ Wilhelm Kosch: Deutsches Theater-Lexikon. Erstes Band. Klagenfurt und Wien 1953, str. 335.

²⁴ Marburger Adress-Kalender. Marburg 1910, str. 26.

²⁵ Marburger Zeitung, 31. Juli 1909, *Das Marburger Theater*. Seine finanzielle Lage.

²⁶ Janko Glazer: Spomini na slovenske gledališke predstave v Mariboru pred prvo svetovno vojno. Dokumenti SGM. Tretja knjiga. Ljubljana 1967, str. 367.

²⁷ Landesarchiv für Steiermark, fasc. 1300/v l. 1907.

²⁸ Marburger Zeitung, 31. julij 1909, na n. m.

²⁹ Marburger Zeitung, 16. december 1909 (Vom Gemeinderate).

³⁰ Dr. Pavel Strmšek, n. d., str. 8.

lavce: 3 režiserje, 2 dirigenta in glasbenega direktorja, 20 igravcev in pevcev, 28 igravk in pevk ter 18 godbenikov.³¹ S tem, po številu in ob velikosti takratnega Maribora precejšnjim ansamblom je moralo stopiti v gledališko areno Dramatično društvo.

IV.

Ko se je pokazalo, da »dramatični odsek« v svoji organizacijski zasnovi ne bo zmogel rednega gledališkega dela, je Ivan Kejžar 19. aprila 1909 ponovno sklical zastopnike slovenskih društev, na sestanek pa je povabil tudi ravnateljstvo »Posojilnice«, lastnice Narodnega doma. Na tem posvetu je dr. Radoslav Pipuš predlagal ustanovitev Dramatičnega društva. Ivanu Kejžarju so zastopniki naložili, naj uredi vse, kar je potrebno.

Ivan Kejžar se je naloge lotil skupaj s poštnim kontrolorjem Vekoslavom Bahovcem. 26. maja 1909 sta vložila pri namestništvu v Gradcu vlogo v svojem imenu. Priložila sta ji društvena pravila in izjavo Posojilnice v Mariboru (podpisala sta jo M. Reicher in I. Hvalenc), da je odločena v primeru, da bi se Dramatično društvo razšlo, prevzeti njegovo premoženje.³² 22. junija 1909 je namestništvo sporočilo mariborskemu mestnemu svetu, da pravila Dramatičnega društva ne morejo biti sprejeta in društvo ne dovoljeno, ker po § 10 Zakona o društvih z dne 15. novembra 1867 v pravilih ni navedeno, kdo sprejema člane društva pred njegovim konstituiranjem, in ker ni bilo v njih določil, kako bo v smislu veljavnih zakonskih določil razglašalo svoje objave. Namestništvo pa je naročilo mariborskemu mestnemu svetu, da mora predlagatelja o tem obvestiti pred 25. junijem, da se bosta predlagatelja lahko prek namestništva zoper odločbo pritožila na notranje ministrstvo.³³

Predlagatelja pa se nista pritožila, marveč sta še s tretjim predlagateljem Štefanom Medvedom, stud. iur., napravila novo vlogo in ji priložila nekoliko prenarajena pravila. V njih je bilo določilo, da se »volitve, sklepi občnega zbora in odbora, društvene prireditve, tj. gledališke predstave« ... objavljajo v društvenih prostorih, v časopisih, na lepakih in s posebnimi vabili. Pravila so tudi določala, da sprejemajo člane do ustanovitve društva predlagatelj; ti tudi skličejo ustanovni občni zbor.³⁴

Zoper prenarajena pravila namestništvo ni imelo nič. V posebnem dopisu mariborskemu mestnemu svetu je naročilo, naj Ivana Kejžarja in tovariša obvesti, da se ustanovitev Dramatičnega društva po tedaj predloženih pravilih ne prepoveduje, hkrati naj jih opozori na posebna določila odloka z dne 25. novembra 1850, državni uradni list št. 454 (Gledališki red). Dramatično društvo v Mariboru je bilo v spisku društev vpisano kot dovoljeno 23. julija 1909 pod številko 8-1918 09.

³¹ Marburger Zeitung, 21. september 1909 (Theaternachricht).

³² Nemški prevod vloge in izjave ter slovenski original Pravil Dramatičnega društva v Mariboru so v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu v fasc. 1918.

³³ Nemški koncept dopisa v Štajerskem (priloga: Pravila) v deželnem arhivu v Gradcu v fasc. 8 1918.

³⁴ Vloga in nova pravila so spravljeni kot akti pod 32/ in 33/. Nova pravila vsebujejo nekaj nebitnih popravkov v posameznih členih in tri nove člene, s katerimi so predlagatelji izpolnili zahteve namestništva, da se morajo pravila skladati z določili zakona o društvih.

Mariborski mestni svet je predlagatelj o odločbi namestništva obvestil 2. avgusta 1909.³⁵

Potrjena pravila Dramatičnega društva so natanko odredila društveno delovno področje, ki je bilo zastavljeno mnogo širše in perspektivnejše kot pa v prejšnjih vbadanjih gledaliških odsekov Slovanske čitalnice in Bralnega in pevskega društva.

Pozornost vzbuja organizacijski načrt, da sme društvo, ki ima sedež v Mariboru, ustanavljati svoje podružnice po drugih krajih Štajerske, kar priča o tem, da so idejni pobudniki društva že od vsega začetka nameravali prepusti s slovenskimi gledališkimi združbami slovensko podeželje.

Posebno pa je treba podčrtati, da so ustanovitelji Dramatičnega društva nameravali v Mariboru ustanoviti poklicno slovensko gledališče, angažirati potrebno število igravcev ter ustanoviti in vzdrževati v Mariboru dramsko šolo. Kako resno so se namenili delati, priča že to, da so se odločili vse svoje predstave v Mariboru razglašati kot Slovensko gledališče.

O preišljeni organizacijski zasnovi govori tudi namen, ustanoviti intendantco, ki naj bi vodila tekoče upravne posle oziroma gledališče sploh. Intendantca naj bi imela tudi svoje ločene finance.

V soboto, 14. avgusta 1909 je bil v kmečki sobi Narodnega doma v Mariboru ustanovni občni zbor Dramatičnega društva. Nanj je vabil oglas v Slogi 13. avgusta 1909, razposlana pa so bila tudi posebna vabila³⁶.

Občnega zbora se je udeležilo veliko število povabljenecv, čeravno se je začel šele ob pol desetih zvečer. Zbor je začel predsednik pripravljalnega odbora Vekoslav Bahovec. V govoru je omenil vzroke, ki so privedli do ustanovitve društva. Ustanovilo da se je predvsem zato, »da se omogočijo redne predstave in se začne na tem važnem polju sistematično delo za probujo milega nam naroda slovenskega«³⁷.

Po Bahovčevem govoru so na Kejžarjev predlog prebrali društvena pravila in jih v celoti sprejeli:

P R A V I L A

Dramatičnega Društva v Mariboru.

I. Ime in sedež društva.

- § 1. Društvu je ime: »Dramatično društvo v Mariboru«.
- § 2. Dramatično društvo ima svoj sedež v Mariboru; vendar sme tudi po drugih krajih na Štajerskem v smislu teh pravil snovati podružnice.

II. Namen društva.

- § 3. Društvo ima namen:
 - a.) gojiti in pospeševati slovensko dramatiko;
 - b.) prirejati slovenske gledališke predstave v najširšem pomenu besede ter skrbeti za to, da se ustanovi pod njegovim vodstvom stalno slovensko gledališče v Mariboru.
- § 4. Vse gledališke predstave, ktere prireja »Dramatično društvo«, se razglašajo na gledališkem listu z nadpisom: »Slovensko gledališče v Mariboru«.
- § 5. Društvo ima pravico ustanoviti poseben sklad za one onemogle igralce »Slovenskega gledališča«, ki so bili daljšo dobo angaževani člani »Slovenskega gledališča v Mariboru«. V ta namen izdelava v svojem času načrt, kako se sme rabiti ta zaklad.

³⁵ Dr. Pavel Strmšek, n. d., str. 3.

³⁶ Primerek kemično razmnoženega vabila je spravljen v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu v fasc. 8 1918.

³⁷ Zapisniki sej Dramatičnega društva.

III. Kako dosega društvo svoj namen.

- § 6. Dramatično društva dosega svoj namen s tem:
- a.) da skrbi za dober repertoar, in sicer da skrbi za izvirna dramatska dela in za prevode dobrih dramatskih proizvodov.
 - Za izvirna dramatska dela se sme razpisavati darila, takisto za libreta, za prevode pa daje primerno nagrado;
 - b.) da skrbi za potrebno dramatsko knjižnico;
 - c.) da skrbi za potrebno gledališko garderobo;
 - č.) da ustanovi in vzdržuje v Mariboru dramatsko šolo, v kateri se izobrazujejo mlade moči za gledališko igranje;
 - d.) da skrbi, oziroma angažuje potrebno število igralnega osebja, katero stopi z društvom v zvezo v smislu društvenega »Hišnega in disciplinarnega reda«.

IV. Člani.

- § 7. Društvu sme pristopiti vsak, bodisi moškega ali ženskega spola.
- § 8. Člani so podporniki, ustanovniki in častni člani.
- § 9. Stalno angaževane osebe ne morejo pristopiti društvu kot člani.

V. Pravice in dolžnosti članov.

- § 10. Vsak član ima pravico:
- a.) udeleževati se občnih zborov;
 - b.) govoriti na občnih zboreh o društvenih stvareh, dajati nasvete, staviti predloge ter interpelirati odbor;
 - c.) glasovati o vseh predlogih;
 - č.) voliti odbor in biti voljen v odbor.
- § 11. Ustanovniki plačujejo 50 K naenkrat ali pa v petih letnih obrokih zaporedoma po 10 K. Članarino podpornikov določa občni zbor. Ako tisti, ki hoče postati ustanovnik, ne plača vseh obrokov zaporedoma, se smatra vplačana svota za društven tekoči dohodek in se dotičnik ne smatra za ustanovnika, pač pa za podpornika, in sicer za dobo, na katero se vplačana svota lahko razdeli kot redna članarina.
- § 12. Častni člani so članarine prosti.
- § 13. Vsakoletna članarina ne mora vplačati do konca grudna.
- § 14. Prevodov iger v rokopisu (takozvanega »šepetalca«) ne daje društvo na posodo: vendar pa društvom, ki prirejajo gledališke predstave, ustreza s tem, da jim na njihove stroške preskrbuje prepise bodisi izvirnih, bodisi prevedenih, a še ne tiskanih društvenih iger.

VI. Društveni dohodki.

- § 15. Društveni dohodki so:
- a.) ustanovnina;
 - b.) članarina;
 - c.) dohodki gledaliških predstav;
 - č.) podpore in darovi.

VII. Odbor.

- § 16. Društvo vodi celotni odbor, v katerem je devet odbornikov, med njimi predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik, gospodar in trije namestniki.
- § 17. Za posebna opravila izvoli odbor vsako leto izmed sebe intendantco.
- § 18. Odbor voli izmed sebe podpredsednika, tajnika, blagajnika in gospodarja za eno leto.
- § 19. Odbor se voli na tri leta. Vsako leto (prva leta po abecednem redu) odstopijo trije odborniki in se dopolnjujejo z dopolnilnimi volitvami.
- § 20. Odborniki morajo stanovati v Mariboru.
- § 21. Odbor poklada vsako leto rednemu občnemu zboru račun minulega leta in proračun za bodoče leto.
- § 22. Odbor sprejema člane ter jih sme tudi odklanjati, ne da bi bil komu za to odgovoren.
- § 23. Odbor sme izključiti člane (le ustanovnikov ne), ki se pregreše proti namenu ali pravilom »Dramatičnega društva«, pa le vsled soglasnega sklepa. Vzroka izključitve ni dolžan navajati.
- § 24. Odbor razsoja prepire, ki utegnejo nastati med člani o kaki društveni stvari, neprizljivo.
- § 25. V odborovih sejah poroča intendantca, tajnik, blagajnik in gospodar, o svojih področjih, tako da je odbor vedno obveščen o poslovanju posameznih oddelkov.
- § 26. Odborove seje so tajne. Odbor je sklepčen, ako je navzoča polovica odbornikov, in sklepa z absolutno večino glasov. Pri enakem številu glasov odloča predsednik.

A. Predsednik.

- § 27. Predsednik sklicuje občne zборе (§ 40) in odborove seje, katerim predseduje sam ali pa njegov namestnik. Odborove seje sklicuje predsednik, kadar se mu zdi potrebno, ali kadar to zahteva pet odbornikov.

- § 28. Predsednik oziroma podpredsednik, ali tajnik podpisuje vse društvene spise; le tiste, ki se tičejo blagajniškega poslovanja, podpisuje še blagajnik.
- § 29. Predsednik, oziroma podpredsednik ali tisti odbornik, katerega odbor za to pooblasti za kak poseben slučaj, zastopa društvo na zunaj.

B. Tajnik.

- § 30. Tajnik je načelnik društveni pisarni. On podpisuje vse dopise (§ 28), vodi vložni zapisnik in prejema dopise, o katerih poroča odboru.
- § 31. Dalje napravlja zapisnike o sejah, sestavlja imenik članov in letno izvestje ter jih predlaga občnemu zboru v odobrenje.

C. Blagajnik.

- § 32. Blagajnik pobira in hrani vse društvene dohodke ter vodi knjige o dohodkih in stroških.
- § 33. Vse spise, ki se tičejo blagajniškega poslovanja, podpisuje poleg blagajnika predsednik ali tajnik (§ 28).

C. Gospodar.

- § 34. Gospodar ureja društveni inventar in društveno imetje ter skrbi za red gledališke garderobe.

D. Intendanca.

- § 35. V intendantco voli odbor tri odbornike. Intendanca oskrbuje tekočo upravo ter ima v rokah vodstvo predstav, vobče gledališča.
- § 36. Posebej določa intendanca dnevni repertoar, nadzoruje skušnje, oder in dramatsko šolo, ter pazi, da se izvršuje hišni in disciplinarni red.
- § 37. Intendanci da odbor za vsako gledališko dobo potrebno svoto za tekočo upravo na razpolago.
- § 38. Intendanca je odgovorna odboru.
- § 39. Vsak odbornik jamči osebno za njemu poverjeno društveno imovino.

VIII. Občni zbor.

- § 40. Redni občni zbor se snide vsaj enkrat na leto, in to po končani gledališki dobi prihodnji mesec, a izredni, kadarkoli se ga potrebno zdi sklicati odboru, ali pa na zahtevo 20 članov. Občni zbor se razpiše vsaj teden dni poprej. Z vsakim rednim občnim zborom se završuje tudi društveno leto.
- § 41. Občni zbor je sklepčen, ako je navzoča desetina članov. Ako ob določeni uri ni navzoča desetina članov, se vrši uro pozneje drugi občni zbor, ki voli in sklepa neglede na število navzočih.
- § 42. **Občni zbor ima:**
- voliti predsednika in odbor;
 - preverjati odborovo poročilo o društvenem delovanju;
 - odobriti ali zavreči račun minolega in proračun za bodoče leto;
 - določati članarino podpornikov;
 - preenajati društvena pravila;
 - razsojati med odborom in člani nastale prepire o kaki društveni stvari;
 - sklepiti o razdružitvi društva;
 - imenovati častne člane.
- § 43. Občni zbor izvoli dva pregledovalca računov in dva namestnika za prihodnje leto. Pregledovalca imata pravico o vsakem času pregledati račune, da se uverita, ali je blagajniško poslovanje v redu. Se pred občnim zborom pregledata ves račun, ki ga potem odbor predloži občnemu zboru v odobrenje.
- § 44. Občni zbor razsoja o vseh društvenih stvareh sploh, ki niso izrecno odboru odločene, tu je v dvomljivih stvareh samo on končno veljavni tolmač društvenih pravil.
- § 45. Voli se osebno; le zunanji člani smejo voliti s pooblastilom. Pri volitvah je podpolovična večina dovoljna.
- § 46. Da sklep obvelja, je treba nadpolovična večina zbranih članov, samo sklepu, da se pravila preenarde, morata pritrlditi dve tretjini, in sklepu, da se društvo razdruži, tri četrtine glasov. Pri sklepanju o razdružitvi mora biti najmanj dvajset članov navzočih. Pri enakem številu glasov odločuje predsednik.

IX. Razpust društva

- § 47. Ako se društvo razdruži, se sme vse imetje po poplačanih dolgovih porabiti za enak ali vsaj sličen namen, kakor ga je imelo »Dramatično društvo«. Imetje se izroči »Posojilnici v Mariboru«, katera ima po svojem uverjenju to imetje upravljati in ga izročiti kakemu novemu slovenskemu gledališkemu društvu. Ako se tako duistvo po preteku desetih let ne bi ustanovilo, pripade vse imetje »Družbi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani«.

V odmoru je k društvu pristopilo 56 članov.³⁸ Nato je Ivan Kejžar predložil odborovo listo, ki so jo z vzklikom sprejeli. V odbor so bili izvoljeni: za predsednika Srečko Stegnar, za odbornike pa odvetnik dr. Franc Rosina, poštni kontrolor Vekoslav Bahovec, farmacevt Vekoslav Benkovič, učitelj Stanko Marin, stud. iur. Štefan Medved, poštni asistent Jakob Novak, železniški uradnik Peter Poč in železniški revident Ivan Kejžar. Za namestnike odbornikov so bili izvoljeni trgovski pomočnik Franjo Majer, tajnik Posojilnice Miško Reicher in učitelj v kaznilnici Anton Hohnjec. Za pregledovavca računov sta bila izvoljena odvetnik dr. Vladimir Serneč in slikar Fran Horvat.

Občni zbor je razrešil važno vprašanje, kako bo poslej s predstavami drugih društev. Bahovec, Pajnhart, Kejžar in Stegnar so podrobno razložili, da bo oder in dvorano upravljalo Dramatično društvo in da bo tudi odločalo, kdo ju bo smel uporabljati.

Pomemben je tudi diskusijski prispevek Vekoslava Benkoviča, »naj se društvo postavi na demokratično podlago, ker je izobraževalno delo nižjih slojev le na tej podlagi mogoče.« Zdi se, da se je Dramatično društvo prav zaradi takšne usmeritve kasneje tako afirmiralo in priljubilo med najširšimi množicami, zaradi nje pa so se mu odmaknili nekateri krogi čitalničarjev.³⁹

Na občnem zboru so tudi sklenili, da Dramatično društvo pristopi k Zvezi narodnih društev.

Po občnem zboru se je konstituiral odbor, v katerem je bil podpredsednik dr. Franc Rosina, tajnik Vekoslav Benkovič, blagajnik Ivan Kejžar in gospodar Peter Poč.

Odbor se je takoj lotil organizacijskega dela. Na drugi seji 19. avgusta so postavili intendanco: Stanka Marina, Štefana Medveda, Petra Poča, za sodelovanje pa so nameravali naprositi še Vekoslava Benkoviča in Planinška (?; tega v popisu članov ni, op. B. H.). Kako se je dela lotila intendantca, žal ne vemo, ker so zapisniki njenih sej ohranjeni šele od sezone 1910/1911 dalje.

Odbor je takoj začel preurejati garderobe, urejati odrsko opremo, plinsko razsvetljavo in centralno ogrevanje. Sklenil je čimprej skleniti s Posojilnico

³⁸ Po blagajniškem popisu, ki ga je sestavil Ivan Kejžar in je spravljen v mariborskem Pokrajinskem arhivu, so bili člani Dramatičnega društva v sezoni 1909/1910: dr. Franc Rosina (ustanovnik), dr. Radoslav Pipuš (ustanovnik), Peter Amalieti, Karl Avguštinčič, Vekoslav Bahovec, Ivan Bele, Vekoslav Benkovič, Ivan Berglez, Srečko Berlič, Lev Brunčko, Franc Bureš, Ferdo Dobrave, Milko Gaber, Anton Hohnjec, Franc Irgolič, Emon Ilih, Simon Jagodič, Rudolf Jakhel, Ivan Kejžar, Leopold Koprivšek, Franc Lichtenwalner, Franc Majer, dr. Anton Medved, Štefan Medved, Stanko Marin, Jakob Novak, Jaroslav Novotny, Anton Omahna, Avgust Paulinič, Anton Petek, dr. Ljudevit Pivko, dr. Leopold Poljanec, Rudolf Pliberšek, Franc Resnik, Josip Sever, Srečko Stegnar, Josip Stegnar, Ivan Skvarča, Josip Sagadin, M. E. Šepec, I. N. Šoštarčič, dr. Marko Stajnko, Viktor Turnšek, Ivan Tomažič (ta je pristop kasneje preklical), Janko Voglar, Vlaska Vertnik, Ivan Vuk, Brunon Weixel, Vekoslav Zavadič, Ivan Zemljčič, Franc Pahernik, Miloš Verk, dr. Arnold Pernat, Franc Pajnhart, Peter Poč, Ferdo Soršak; poleg teh 56 članov so se kasneje vpisali še: Anton Pliberšek (pri dr. Kacu), dr. Ivan Glaser, dr. Anton Prus, Janez Cerinšek, Ivan Veras, dr. V. Kac, Ingo Brabenec, dr. Vladimir Serneč (ustanovnik), Hrádek (?), Ivanjšič (z učiteljsišča), prof. Fr. Jerovšek, Feliks Ferk (?), Jakob Požar, Fran Horvat, Božidar Defranceschi, H. Pogačnik, mg. ph. Vojko Arko, Janez Koprivnik. V popisu pa so navedena še tale imena, čeravno ni označeno, ali so njihovi nosilci plačali članarino: Ivan Ašič, Franc Pišek, M. Berdajs, Ivan Poljanec (učitelj), prof. Niko Žagar, Franc Pleteršek, Jakob Vežjak.

³⁹ Dr. Ljudevit Pivko: Mariborska pisma. I. Slovensko gledališče 1909/1910. Slovan 1911, str. 191.

pogodbo o uporabi velike dvorane za vsako sezono od 1. septembra do 31. maja naslednjega leta. Prav tako je uredil čiščenje in kurjenje gledaliških prostorov, vprašanje garderob in garderoberjev ter društvenih tiskovin.

Ob urejanju drobnih, a pomembnih gospodarskih zadev je odbor že na drugi seji določil tudi začetek sezone: prva predstava — Fastejeva »Krasna Lida« — naj bi bila 18. septembra. 20. avgusta so že bili določeni igralci za uprizoritev, 30. avgusta so jim razdelili vloge, prva skušnja pa je bila nastavljena na večer 3. septembra. Na tretji odborovi seji (1. septembra) so redigirali osnutek najemne pogodbe s Posojilnico za obe dvorani in oder, posebej pa so pretresali vprašanje društvene knjižnice. Sklenjeno je bilo, da se nabavi vsa natisnjena slovenska dramska literatura pri Gabrščku v Gorici in Schwentnerju v Ljubljani.

Da je bil odbor domiselni pri iskanju finančnih virov, kaže njegov sklep, da posebnih vabil k predstavam ne bo več pošiljal, pač pa bo Trgovsko društvo povabil, naj slovenska podjetja prispevajo oglase za plakate, s katerimi bo društvo razglašalo svoje prireditve.

Modro gledališko politiko izpričuje tudi to, da je odbor zavrnil predlog, naj bi za spodbudo igralcem razpisal nagrado za najboljšega med njimi. Pač pa je za dobo in razmere značilno, da je odbor naprosil Ivana Kejžarja, »da kupi za dram. dr. 100 litr. bizelanca, da lahko na ta način odškodujemo diletane pri vajah za njihovo požrtvovalnost.«⁴⁰

Četrta odborova seja je bila 16. septembra. Na njej je bilo sprejetih več pomembnih sklepov. Za nadaljnje nemoteno poslovanje Dramatičnega društva je značilna prošnja, ki jo je namenilo predložiti Posojilnici, da bi namreč za letno najemnino 600 kron dobilo veliko in malo dvorano, del kleti in podstrešja v Narodnem domu in z njimi tudi upravljalo. Posojilnica naj bi dvorani pred predajo še primerno tehnično opremila.

Za tehnično opremo odra je bil važen sklep, da se naprosijo Posojilnica, Slovanska čitalnica in Bralno in pevsko društvo, naj društvu darujejo svoje kulise in kostume.⁴¹

Istega dne, 16. septembra 1909, je v Slogi izšlo pod naslovom Slovensko gledališče poročilo o ustanovitvi Dramatičnega društva, ki v njem beremo tudi tale proglas na občinstvo: »Slavnemu občinstvu v Mariboru in okolici se nanzanja, da je odbor sklenil, da se vabila posameznikom ne bodo več razpošiljala, ampak se bodo predstave objavljale samo potem letakov in časopisja, ker nam povzroča poštnina preveč stroškov. Obenem prosimo mariborske in druge narodne kroge, da pridno pristopajo društvu kot ustanovniki in podporniki ter se po možnosti odzovejo oklicu, ki ga namerava društvo v kratkem razpošiljati, da se tako odboru, ki je sicer pridno na delu, pa mu manjkajo sredstva, pomore, da bo mogel izpolnjevati svojo težko, a vzvišeno nalogo probujati narodno zavednost v Mariboru in okolici, zlasti v onih krogih, katerih se loteva narodna mlačnost in brezbriznost.

⁴⁰ Zapisnik seje 1. septembra 1909.

⁴¹ To se je kasneje tudi zgodilo. Bralno in pevsko društvo je na odborovi seji 14. oktobra 1909 prepustilo Dramatičnemu društvu kostume pa tudi prostore garderobe, Slovanska čitalnica pa je na odborovi seji 26. oktobra 1909 z nekaterimi pogoji prepustila Dramatičnemu društvu vso svojo gledališko knjižnico, kulise in kostume. S tem je bilo Dramatičnemu Društvu zagotovljena solidna tehnična osnova.

V odmoru je k društvu pristopilo 56 članov.³⁸ Nato je Ivan Kejžar predložil odborovo listo, ki so jo z vzklikom sprejeli. V odbor so bili izvoljeni: za predsednika Srečko Stegnar, za odbornike pa odvetnik dr. Franc Rosina, poštni kontrolor Vekoslav Bahovec, farmacevt Vekoslav Benkovič, učitelj Stanko Marin, stud. iur. Štefan Medved, poštni asistent Jakob Novak, železniški uradnik Peter Poč in železniški revident Ivan Kejžar. Za namestnike odbornikov so bili izvoljeni trgovski pomočnik Franjo Majer, tajnik Posojilnice Miško Reicher in učitelj v kaznilnici Anton Hohnjec. Za pregledovavca računov sta bila izvoljena odvetnik dr. Vladimir Sernek in slikar Fran Horvat.

Občni zbor je razrešil važno vprašanje, kako bo poslej s predstavami drugih društev. Bahovec, Pajnhart, Kejžar in Stegnar so podrobno razložili, da bo oder in dvorano upravljalo Dramatično društvo in da bo tudi odločalo, kdo ju bo smel uporabljati.

Pomemben je tudi diskusijski prispevek Vekoslava Benkoviča, »naj se društvo postavi na demokratično podlago, ker je izobraževalno delo nižjih slojev le na tej podlagi mogoče.« Zdi se, da se je Dramatično društvo prav zaradi takšne usmeritve kasneje tako afirmiralo in priljubilo med najširšimi množicami, zaradi nje pa so se mu odmaknili nekateri krogi čitalničarjev.³⁹

Na občnem zboru so tudi sklenili, da Dramatično društvo pristopi k Zvezi narodnih društev.

Po občnem zboru se je konstituiral odbor, v katerem je bil podpredsednik dr. Franc Rosina, tajnik Vekoslav Benkovič, blagajnik Ivan Kejžar in gospodar Peter Poč.

Odbor se je takoj lotil organizacijskega dela. Na drugi seji 19. avgusta so postavili intendantco: Stanka Marina, Štefana Medveda, Petra Poča, za sodelovanje pa so nameravali naprositi še Vekoslava Benkoviča in Planinška (?; tega v popisu članov ni, op. B. H.). Kako se je dela lotila intendantca, žal ne vemo, ker so zapisniki njenih sej ohranjeni šele od sezone 1910/1911 dalje.

Odbor je takoj začel preurejati garderobe, urejati odrsko opremo, plinsko razsvetljavo in centralno ogrevanje. Sklenil je čimprej skleniti s Posojilnico

³⁸ Po blagajniškem popisu, ki ga je sestavil Ivan Kejžar in je spravljen v mariborskem Pokrajinskem arhivu, so bili člani Dramatičnega društva v sezoni 1909/1910: dr. Franc Rosina (ustanovnik), dr. Radoslav Pipuš (ustanovnik), Peter Amalieti, Karl Avguštinčič, Vekoslav Bahovec, Ivan Bele, Vekoslav Benkovič, Ivan Berglez, Srečko Berlič, Lev Brunčko, Franc Bureš, Ferdo Dobravc, Milko Gaber, Anton Hohnjec, Franc Irgolič, Emon Ilih, Simon Jagodič, Rudolf Jakhel, Ivan Kejžar, Leopold Koprivšek, Franc Lichtenwalner, Franc Majer, dr. Anton Medved, Stefan Medved, Stanko Marin, Jakob Novak, Jaroslav Novotny, Anton Omahna, Avgust Paulinič, Anton Petek, dr. Ljudevit Pivko, dr. Leopold Poljanec, Rudolf Pliberšek, Franc Resnik, Josip Sever, Srečko Stegnar, Josip Stegnar, Ivan Skvarča, Josip Sagadin, M. E. Šepec, I. N. Šoštarčič, dr. Marko Stajnik, Viktor Turnšek, Ivan Tomažič (ta je pristop kasneje preklical), Janko Voglar, Vlaska Vetrnik, Ivan Vuk, Brunon Weixel, Vekoslav Zavadil, Ivan Zemljčič, Franc Pahernik, Miloš Verk, dr. Arnold Pernat, Franc Painhart, Peter Poč, Ferdo Soršak; poleg teh 56 članov so se kasneje vpisali še: Anton Pliberšek (pri dr. Kacu), dr. Ivan Glaser, dr. Anton Prus, Janez Cerinšek, Ivan Veras, dr. V. Kac, Ingo Brabenc, dr. Vladimir Sernek (ustanovnik), Hrádek (?), Ivanjšič (z učiteljsišča), prof. Fr. Jerovšek, Feliks Ferk (?), Jakob Požar, Fran Horvat, Božidar Defranceschi, H. Pogačnik, mg. ph. Vojko Arko, Janez Koprivnik. V popisu pa so navedena še tale imena, čeravno ni označeno, ali so njihovi nosilci plačali članarino: Ivan Ašič, Franc Pišek, M. Berdajs, Ivan Poljanec (učitelj), prof. Niko Žagar, Franc Pleteršek, Jakob Vežjak.

³⁹ Dr. Ljudevit Pivko: Mariborska pisma. I. Slovensko gledališče 1909/1910. Slovan 1911, str. 191.

pogodbo o uporabi velike dvorane za vsako sezono od 1. septembra do 31. maja naslednjega leta. Prav tako je uredil čiščenje in kurjenje gledaliških prostorov, vprašanje garderob in garderoberjev ter društvenih tiskovin.

Ob urejanju drobnih, a pomembnih gospodarskih zadev je odbor že na drugi seji določil tudi začetek sezone: prva predstava — FASTERJEVA »Krasna Lida« — naj bi bila 18. septembra. 20. avgusta so že bili določeni igralci za uprizoritev, 30. avgusta so jim razdelili vloge, prva skušnja pa je bila nastavljena na večer 3. septembra. Na tretji odborovi seji (1. septembra) so redigirali osnutek najemne pogodbe s Posojilnico za obe dvorani in oder, posebej pa so pretresali vprašanje društvene knjižnice. Sklenjeno je bilo, da se nabavi vsa natisnjena slovenska dramska literatura pri Gabrščku v Gorici in Schwentnerju v Ljubljani.

Da je bil odbor domiselni pri iskanju finančnih virov, kaže njegov sklep, da posebnih vabil k predstavam ne bo več pošiljal, pač pa bo Trgovsko društvo povabil, naj slovenska podjetja prispevajo oglase za plakate, s katerimi bo društvo razglašalo svoje prireditve.

Modro gledališko politiko izpričuje tudi to, da je odbor zavrnil predlog, naj bi za spodbudo igralcem razpisal nagrado za najboljšega med njimi. Pač pa je za dobo in razmere značilno, da je odbor naprosil Ivana Kejžarja, »da kupi za dram. dr. 100 litr. bizelanca, da lahko na ta način odškodujemo diletante pri vajah za njihovo požrtvovalnost.«⁴⁰

Četrta odborova seja je bila 16. septembra. Na njej je bilo sprejetih več pomembnih sklepov. Za nadaljnje nemoteno poslovanje Dramatičnega društva je značilna prošnja, ki jo je namenilo predložiti Posojilnici, da bi namreč za letno najemnino 600 kron dobilo veliko in malo dvorano, del kleti in podstrešja v Narodnem domu in z njimi tudi upravljalo. Posojilnica naj bi dvorani pred predajo še primerno tehnično opremila.

Za tehnično opremo odra je bil važen sklep, da se naprosijo Posojilnica, Slovenska čitalnica in Bralno in pevsko društvo, naj društvu darujejo svoje kulise in kostume.⁴¹

Istega dne, 16. septembra 1909, je v Slogi izšlo pod naslovom Slovensko gledališče poročilo o ustanovitvi Dramatičnega društva, ki v njem beremo tudi tale proglas na občinstvo: »Slavnemu občinstvu v Mariboru in okolici se nanašanja, da je odbor sklenil, da se vabila posameznikom ne bodo več razpošiljala, ampak se bodo predstave objavljale samo potom letakov in časopisja, ker nam povzroča poština preveč stroškov. Obenem prosimo mariborske in druge narodne kroge, da pridno pristopajo društvu kot ustanovniki in podporniki ter se po možnosti odzovejo oklicu, ki ga namerava društvo v kratkem razpošiljati, da se tako odboru, ki je sicer pridno na delu, pa mu manjkajo sredstva, pomore, da bo mogel izpolnjevati svojo težko, a vzvišeno nalogo probujati narodno zavestnost v Mariboru in okolici, zlasti v onih krogih, katerih se loteva narodna mlačnost in brezbriznost.

⁴⁰ Zapisnik seje 1. septembra 1909.

⁴¹ To se je kasneje tudi zgodilo. Bralno in pevsko društvo je na odborovi seji 14. oktobra 1909 prepustilo Dramatičnemu društvu kostume pa tudi prostore garderobe, Slovenska čitalnica pa je na odborovi seji 26. oktobra 1909 z nekaterimi pogoji prepustila Dramatičnemu društvu vso svojo gledališko knjižnico, kulise in kostume. S tem je bilo Dramatičnemu društvu zagotovljena solidna tehnična osnova.

Ustanovnina znaša enkrat za vselej 50 K, podpornina 3 K 20 vin na leto in se lahko plačuje tudi v obrokih. Dame in gospode, ki nameravajo sodelovati kot diletantkinje in diletanti, prosimo, da se pisмено ali ustmeno priglasijo odboru, ako tega še niso storili.⁴²

Na peti odborovi seji 23. septembra so sestavili poseben poziv potencialnim igravkam in igravcem, odborniki pa so se še posebej zavezali, da bodo agitirali med njimi. Tokrat so tudi vnovič določili prvo predstavo. To ni bila »Krasna Lida«, marveč Schönatanov in Kadelburgov »Gospod svetnik« v režiji Štefana Medveda. Predstava naj bi bila 10. oktobra 1909.

Natanko je odbor odločil v različnih drobnih gledališko-organizacijskih zadevah. Letake za Dramatično društvo naj bi tiskala Cirilova tiskarna, če bosta Slovenski gospodar in Straža objavljala društvena obvestila. Značilna je tudi odločitev, da se za predstave, »dokler se ne konstituira slovanski orkester« najame godba »gospoda Pelzelna, ki zahteva 27 K za predstavo«.⁴³

Odbor je določil vstopnino za predstave, potrdil pogodbe z odrskimi delavci, plinarjem, brivcem, vratarji in organiziral razpečavanje letakov po mariborski okolici.

Na tej seji je bilo tudi dokončno sklenjeno, da mora vsako društvo, če želi uporabljati dvorano, svojo željo javiti Dramatičnemu društvu in mu plačati najemnino 50 K za enkratno uporabo dvorane.

Odbor je bil ta čas v dogovorih z ravnateljem ljubljanskega gledališča Franom Govekarjem, ki je »pomagal sestavljati repertoar in sposodil precej gradiva«.⁴⁴ Odborov zastopnik v teh pogovorih je bil Ivan Kejžar. Okvirni repertoar za sezono 1909/1910 je obsegal tale dela: Mlinar in njegova hči, Krasna Lida, Valenska svatba, Zmešnjava nad zmešnjavo, Moč uniforme, Martin Krpan, Revček Andrejček, Rokovnjači, Tuji kruh, Povratek na sv. večer, Šivilja, Lowoodska sirota, Graničarji, Čvrček, Danes bomo tiči, Testament, Vražja misel, Županova Micka, Klofuta za 100 000 fr., Lepa Vida, Dva srečna dneva in Sneguljčica.⁴⁵

Toda ta okvirni repertoar je bil sprejet že štiri dni po prvi predstavi Dramatičnega društva 10. oktobra 1909. Igrali so »Gospoda svetnika« v režiji Štefana Medveda. Prva predstava pa je bila za marljive organizatorje hladna prha. Blagajnik Ivan Kejžar je moral odboru sporočiti, da predstava izkazuje 89 K in 3 vin primanjkljaja.

A led je bil prebit, temelji društva postavljeni. Iznajdljivost, organizacijska sposobnost in občutek za gledališče so društvo popeljali v lepše dni.

* * *

Dramatično društvo v Mariboru je bilo ustanovljeno v času, ko se je narodnostni boj v njem pred prvo svetovno vojno najbolj razplamenel. Ustanovitelji društva so se dobro zavedali, da pomeni slovensko gledališče v Mariboru izredno narodno prebudno kulturno ustanovo, s katero so skušali pritegovati okoliško slovensko prebivalstvo, zlasti pa ubraniti pred germani-

⁴² Ta proglas je v skrajšani obliki objavila tudi mariborska Straža v 107. številki I. letnika (1909).

⁴³ Zapisnik seje 23. septembra 1909.

⁴⁴ Dr. Ljudevit Pivko: Mariborska pima I. Slovensko gledališče 1909/1910. Slovan 1911, str. 192.

⁴⁵ Zapisnik seje 23. septembra 1909.

zacija slovenski živelj, ki je iskal delo v mestu. Pri tem so se zavedali, da mariborski Nemci štejejo mariborsko nemško gledališče za politični faktor ne samo v mestu, marveč na vsem takratnem Spodnjem Štajerskem.

V Mariboru se je že kmalu po zgraditvi Narodnega doma, ki so bili v njem primerni gledališki prostori, rodila misel, da bi bilo treba združiti slovenske moči, ki so se gledališko razdajale predvsem v Slovanski čitalnici in Bralnem in pevskem društvu »Maribor«. Bilo je več poskusov povezave ali združitve, a so se skoraj vsi razbili zaradi nasprotij med društvoma, ki so bila nekaj prestižnega, nekaj pa menda tudi socialnega izvora. Predvsem pobudi organizacijsko okretnih članov Bralnega in pevskega društva je treba pripisati zaslugo, da se je končno ustanovilo posebno društvo, ki naj bi se ukvarjalo zgolj s slovenskim gledališčem. Dramatično društvo je že od vsega začetka imelo v mislih, da bi diletansko gledališko združbo nadomestil poklicni ansambel, da bi v Mariboru ustanovilo dramsko šolo in razpredlo mrežo podružnic po krajih na Štajerskem. V Mariboru je svoje delo opravljalo kar z imenom Slovensko gledališče.

Dramatično društvo je že ob ustanovitvi pokazalo veliko spretnost v urejanju gledaliških zadev, utrjevanju ekonomske in tehnične osnove, pri tem pa se je opiralo na pomoč ljubljanskega slovenskega gledališča.

Dramatično društvo je bilo zasnovano na demokratični in narodni osnovi. S takih pozicij se je nameravalo tudi obračati na svoje občinstvo. V bistvu je želelo biti občenanodno in povzdignjeno nad slovenske politične boje. To mu pa ni docela uspelo, saj se vanj ni vključilo precej nekdanjih čitalničarjev, odpor do njega pa je pokazal, vsaj v začetku, tudi slovenski katoliški tabor. Toda vsa ta nasprotovanja ga niso mogla zriniti z začrtane poti.

La création de la Société dramatique de Maribor

L'étude essaye d'approfondir la question de la création de la quatrième Société dramatique en Slovénie qui fut fondée en 1909 à Maribor après celles de Ljubljana, Idrija et Trieste. Son auteur s'appuie sur les recherches de Janez Pešec et de Pavel Strmšek et sur les documents des archives des Archives régionales de Maribor et des Archives provinciales de Styrie à Graz (Landesarchiv für Steiermark), utilisés ici pour la première fois.

Dans l'introduction l'auteur parle de premières représentations théâtrales en slovène à Maribor — en 1861 on y fonda la Slovanska čitalnica où on donnait aussi des représentations de théâtre, et en 1899 on bâtit la Maison nationale slovène où se trouvait une grande salle de théâtre. Ensuite l'auteur commence à examiner en détail les faits qui ont d'abord stimulé et par la suite favorisé ou gêné les conditions, propices à la création de la Société dramatique. La stimulation principale, c'était surtout la prise de conscience nationale de Maribor et de la Styrie slovène, car il y avait à Maribor, d'après le dénombrement officiel de la population en 1909, sept fois plus d'Allemands que de Slovènes, et puisque les Allemands y possédaient leur théâtre déjà depuis 1785. — En conclusion l'auteur publie in extenso les Statuts de la Société dramatique de Maribor de l'année 1909.